
KULTURALLIANSEN

KULTURALLIANSEN TILSTANDSRAPPORT 2022

Kulturalliansen er opptatt av å frambringe kunnskap om det frivillige kulturlivet.

I 2018 kom den første tilstandsrapporten om kulturfrivilligheten, som denne rapporten bygger på.

Som for rapporten fra 2018, er ikke dette ment å beskrive det fulle og hele bildet av feltet, men peke på enkelte sentrale trekk.

OPPSUMMERING

Tilstandsrapporten fra 2018 slo fast at frivilligheten står sterkt i Norge, og at 63% oppgir å ha deltatt i frivillig arbeid det siste året.¹ I 2018 kom det også ut en egen stortingsmelding om frivilligheten som pekte på at frivillighetens stilling i Norge henger sammen med en høy grad av sosial tillit, og vektlegger frivillighetens samfunnsbyggende funksjon.² Men etter 2018 har det skjedd store endringer som ikke minst påvirker frivilligheten. Pandemi og nedstenging, energikrise, krigen i Ukraina og økt prisnivå har fått store konsekvenser. Samtidig kan krise og nye utfordringer også bidra til å styrke frivilligheten. Det er fortsatt for tidlig å se de langsiktige virkningene av dette, men det vil være viktig å følge utviklingen, ikke bare for å sikre frivillighetens liv og aktivitetsnivå, men fordi frivilligheten kan og bør være en viktig faktor å møte kriser og nye utfordringer med.

Rapportens viktigste funn:

- Frivilligheten står fortsatt sterkt i Norge
- Frivilligheten er en kraftfull sektor
- Frivilligheten har størst effekt når den har en form for organisering
- Pandemien førte til økt fokus på frivillig innsats, men medlemstall og aktivitet i kulturfrivilligheten gikk drastisk ned
- Frivilligheten omtales som regel i positive ordelag, men omtalen er ofte basert på følelser og er sjelden nyansert og kunnskapsbasert
- Kulturfrivilligheten har et tydelig samfunnsoppdrag, med betydning både for felleskapet og for den enkelte

Tilstandsrapporten er skrevet av Mette Vårdal.

OM KULTURALLIANSEN

Kulturalliansen ble stiftet 5. september 2016 av 30 organisasjoner. Hensikten var og er å sette kulturpolitiske saker på dagsorden og arbeide for bedre rammevilkår for det frivillige kulturfeltet. Kulturalliansen skal bringe kunnskap om omfanget og mangfoldet i kulturlivet i hele landet, og betydningen dette har for lokalsamfunn og innbyggernes livskvalitet.

Kulturalliansens visjon er at alle innbyggere skal ha tilgang til et godt og variert kulturliv i sitt eget nærmiljø, og at kulturfrivilligheten er bærebjelken i et slikt landsomfattende, mangfoldig tilbud.

¹ Tallet er hentet fra Fladmoe, Audun, Sivesind, Karl Henrik og Arnesen, Daniel (2018): Oppdaterte tall om frivillig innsats i Norge, 1998–2017. Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor, og var det høyeste tallet registrert siden første undersøkelse i 1998.

² Meld. St. 10 (2018–2019) Frivilligheita – sterk, sjølvstendig, mangfaldig — Den statlege frivilligheitspolitikken

KULTURFRIVILLIGHETEN 2018 - 2022

Tilstandsrapporten fra 2018 slo fast at frivilligheten stod sterkt i Norge, det var høy grad av deltaking i befolkningen. Samtidig pekte rapporten på et felt i endring, og viser til en rapport av Bernard Enjolras og Kristin Strømsnes som trekker frem seks trender som preget den Norske frivilligheten:³

1. Antallet medlemmer i organisasjonene synker, men tidsbruken er stabil.
2. De frivillige er mer selektive i sin innsats. Med mer løst tilknyttede frivillige blir det også mindre deltakelse i meningsdannelse og beslutningsprosesser i organisasjonene. Når de frivillige mister interessen eller er misfornøyde med organisasjonen, forlater de den i stedet for å uttrykke sin misnøye.
3. Organisasjonene er svekket i områder der folkebevegelsene historisk har vært sterke (avhold, nynorsk, kristendom).
4. Antallet nasjonale organisasjoner øker, blant annet hjulpet av digitalisering.
5. Det blir færre religiøse organisasjoner.
6. Forholdet mellom stat og sivilsamfunn endrer seg som følge av markedstenkning i offentlig sektor.

Etter dette har vi vært gjennom to år med pandemi, med store konsekvenser for kulturfrivilligheten. Det er særlig punktene 1, 2 og 6 vi ser nærmere på i denne rapporten, og hvilke konsekvenser pandemien har hatt. At folks tidsbruk endret seg drastisk i pandemien vet vi, og når tilknytning mellom deltaker og organisasjon er svakere og vi blir mer selektive i våre valg, er det også enklere å slutte med en aktivitet. Kombinert med fravær av aktiviteter som følge av nedstenging, ble den umiddelbare konsekvensen en stor nedgang i aktivitet og deltakelse på hele feltet.

DELTAELSE I KULTURFRIVILLIGHETEN

Begrepet frivillig arbeid skiller seg noe fra frivillig aktivitet. Med frivillig arbeid forstås ofte ubetalte oppgaver man påtar seg for et større fellesskap, eller som en form for veldedighet der innsatsen lagt ned kommer andre til gode. Frivillig aktivitet rommer også det å spille i korps, være med i en revygruppe eller på et kurs for å lære å sy bunad.

En stor del av kulturfrivilligheten er organisert gjennom deltakelse i aktivitet. Disse aktivitetene kan ha en profesjonell og betalt dirigent, regissør, instruktør osv. Enkelte medlemmer kan også legge ned betydelig frivillig arbeid med ulike verv og tilrettelegging av aktivitet. Og man kan i fellesskap bidra til samfunnsnyttige formål. Deltakelse i aktiviteten kan være motivert av egen nytte og som fritidsaktivitet, det frivillige arbeidet sikrer at tilbudet faktisk finnes, og dirigent, regissør og instruktør kan ha det som viktig del av sin yrkesutøvelse.

Sammenholder vi de seks tendensene som Enjolras og Strømsnes fant for frivilligheten med beskrivelsen av kulturfrivillighetens sammensatte deltakelse, kan det se ut som at det blir færre som deltar i arbeidet med å tilby aktiviteten, men at antall deltakere kan være stabilt. Kulturfrivilligheten får et større preg av å være en tilbyder eller aktivitetsprodusent, og deltakerne konsumenter. Det betyr også at det blir flere som kan ha oppdrag her som viktige deler av sin yrkesutøvelse. Sagt på en annen måte, så ser vi tendenser til en profesjonalisering og markedsretting av tilbudene. Selv med nedgang i medlemstall betyr ikke dette nødvendigvis en svekkelse av feltet eller organisasjonene, men en omlegging av virksomheten som neppe vil oppleves smertefri.

³ Enjolras, Bernard (2018): Scandinavian Civil Society and Social Transformations: The Case of Norway

FRIVILLIGHETEN I DET OFFENTLIGE ORDSKIFTET

Hvordan snakker vi om frivillighet i samfunnet? Frivilligheten omtales ofte og i mange ulike sammenhenger. Dette er ikke en systematisk eller representativ gjennomgang av ordskiftet, til det er omfanget for stort og sammensatt, men et forsøk på å peke på noen sentrale tema som har vært viktig de siste årene.

PANDEMI: FRIVILLIG INNSATS FOR FELLES MÅL

På nyåret 2020 kom det stadig nye bekymringsmeldinger om korona fra utlandet, og 12.mars stengte landet ned. Dagen før, 11.mars 2020 publiserte daværende helseminister Bent Høie en kronikk i VG med overskriften «Innkalling til dugnad».⁴ Dugnad ble et sentralt begrep gjennom hele pandemien. I en kommentar på bloggen til Institutt for medier og kommunikasjon ved Universitetet i Oslo, skrev Jens E. Kjeldsen ett år etter Høies innlegg: «I Norge er COVID-19 bekjempelsen ikke noe vi blir beordret til, men noe vi har sagt ja til å utføre i fellesskap. Det er dugnad - denne særlig norske forpliktelse til fellesskapet.» Han viser til Høies innlegg, og at «Det norske folk tok oppfordringen til seg og både dugnadsånden og dugnadsretorikken spredte seg. I uke 9 var det i pressen bare fire omtaler av COVID-19 og dugnad, i uke 12 var det over 700.»⁵

Dugnad som begrep er en frivillig innsats for fellesskapet. I starten av pandemien var denne dugnaden knyttet til frivillig innsats som bidrag for et felles mål, som når husflidslag landet over organiserte søm av smittevernsfrakker. Men etterhvert som pandemien forløp, ble stadige nedstenginger og endrede restriksjoner til en dugnadsinnsats som for de fleste betød å avstå fra fritidsaktiviteter og sosialt samvær.

Pandemiens varighet og mangelen på felles innsats slet på dugnadsviljen og som vi ser lenger ned i rapporten, også på frivillighetens aktivitet og medlemstall. Slitasjen på folks dugnadsvilje gjennom pandemien ser likevel ikke ut til å ha svekket tilliten i samfunnet, noe som Kjeldsen også påpeker, den er overraskende høy. Og som det ble påpekt i tilstandsrapporten fra 2018 er det en tydelig sammenheng mellom graden av tillit og frivillighet i samfunnet.

Slik ble dugnad og frivillighet brukt retorisk av myndighetene for å få folk med på endringer og en ekstra innsats for fellesskapet, men der den organiserte frivilligheten betalte en høy pris.

Eksempel på kulturfrivillighetens innsats i pandemiens begynnelse. Lørenskog husflidslag var med og sydde smittevernsfrakker. Romerikes blad 21.4.20

Brukte påsken på å sy smittevernsfrakker: - Ønsket å trå til i en vanskelig tid

PRØVEKANIN: Ordfører Ragnhild Bergheim kunne ikke dy seg, og måtte bare teste en av smittevernsfrakkene som husflidslaget har sydd. Her sammen med Sidsel Wettre, Eli Sundby og Eli Aune fra Lørenskog husflidslag, samt husøkonom Inger Lise Bråten ved Lørenskog sykehjem. Foto: Bettina Thorvik/Lørenskog kommune

⁴ <https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/EWnBO3/innkalling-til-dugnad>

⁵ <https://www.hf.uio.no/imk/forskning/prosjekter/retorikk-om-pandemi/blog/Korona.dugnad.html>

FRIVILLIGHETENS ÅR 2022

Frivillighetens år er et initiativ fra Frivillighet Norge, vedtatt av regjeringen. I Frivillighet Norges egen introduksjonsfilm om året, sier de at «Frivillighetens år skal kaste et flomlys på frivillig sektor, og i det lyset skal organisasjonene danse!».⁶ De viser også til den bredden som frivillig sektor representerer, der kulturfrivilligheten er en del av et stort og sammensatt felt. De trekker frem tre hovedmål for frivillighetens år:

- Få flere med
- Fjerne barrierer for deltakelse
- Øke kunnskapen om frivillig sektor

Dette er i tråd med det som også har vært Kulturalliansens arbeid. Som det ble pekt på allerede i tilstandsrapporten fra 2018, har medlemstallet over tid gått ned. Økt aktivitet, flere deltakere og flere medlemmer er et mål for alle. Selve grunnlaget for å gå sammen i frivillige organisasjoner er et ønske om å skape strukturer og legge til rette for at flere kan delta i organisasjonens aktiviteter og på det aktuelle interessefeltet. Også i oppgangstider er vekst og rekruttering et uttalt mål.

Medlemsvekst er ikke avgrenset til den enkelte organisasjons virke, men et større mål for hele samfunnet. Frivillighet Norge peker i sin introduksjon til frivillighetens år på at frivilligheten «handler om å påvirke samfunnet. Bygge nærmiljøet og landet vårt.» Frivillighetens år skal feire «Norges viktigste lagarbeid.» Kulturfrivilligheten har flere viktige oppgaver i dette lagarbeidet, med opplæring, formidling, ivaretaking, utvikling og tilrettelegging for deltaking i et bredt og sammensatt kulturfelt.

Frivillighetens potensial for å styrke livskvaliteten til ensomme eldre og andre som er svakt sosialt integrerte, kan være stort, men forskningen tyder også på at det kan være svært utfordrende å rekruttere nettopp de gruppene som kan ha størst nytte av å delta, til frivillig arbeid. Studier peker på at det i utgangspunktet er en tydelig skjevrekuttering til frivillig arbeid, i den forstand at ressurssterke personer som allerede har god helse og gode nettverk har mye større sannsynlighet for å delta. «Et eksempel fra den seneste *Frivillig innsats*-undersøkelsen, er betydningen av å få en forespørsel. Selv når det kontrolleres for en rekke andre faktorer, har personer som har fått en forespørsel om lag fire ganger så stor sannsynlighet for å begynne med frivillig arbeid. Problemet er imidlertid at forespørsler oftest tilfaller de som allerede har brede nettverk.»⁷

Punktet om fjerning av barrierer for deltakelse indikerer at frivilligheten ikke uten videre er tilgjengelig for alle, og at inkludering og tilrettelegging er viktig. For Kulturalliansen har det i hovedsak vært jobbet med to viktige forutsetninger for deltakelse: tilgang på egnede lokaler og økonomi. Tilstandsrapporten fra 2018 slo fast at det bl.a. har blitt stadig vanskeligere å få tilgang til skolene, som er en av kulturfrivillighetens viktigste lokaler. Både spørsmålet om tilgang på lokaler og økonomiske rammevilkår er blitt behandlet i egne rapporter, og arbeidet presenteres lenger ned i denne rapporten, i kapitlet om rammevilkår.

Med stor deltaking, og stor betydning for samfunnet, er det likevel behov for økt kunnskap om frivilligheten, ikke minst fordi feltet er så mangfoldig og sammensatt. Kulturalliansens tilstandsrapporter er ett bidrag i dette arbeidet, og med særlig vekt på det som handler om kulturfrivilligheten som felt.

⁶ <https://frivillighetensar.no/> / <https://www.youtube.com/watch?v=nb0XnhMMvzQ&t=28s>

⁷ Fladmoe og Folkestad 2016: Frivillighet og folkehelse. En kunnskapsgjennomgang. Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor. Bergen/Oslo
https://www.samfunnsforskning.no/sivilsamfunn/publikasjoner/notater/notat_02_2016_v4.pdf

FRIVILLIGHET I KRIG OG KRISE

Da Russlands offensive krigføring i Ukraina begynte, utløste det en enorm flyktingestrøm. Det vekket også et ønske hos mange om å bidra. Det arbeidet som ble satt i gang av frivillige for å sikre mat og husly for flyktningene som krysset grensen, ikke minst i Polen og andre land som grenset til Ukraina, var enorm. Dette viser hvordan kriser, engasjement og solidaritet kan utløse en enorm innsatt, og synliggjør noe av den kraften som ligger i frivillig sektor i samfunnet.

I motsetning til under pandemien, der dugnaden i stor grad hadde bestått i å avstå fra aktivitet, var dette noe annet. Også nordmenn ønsket å bidra, det ble startet innsamlingsaksjoner, folk reiste ned til grenseområdene for å hjelpe, og enkelte dro med buss og privatbiler for å hente flyktninger til Norge på eget initiativ. Dette førte til flere utfordringer og 1. mars 2022 skrev UDI på sine hjemmesider at «Vi får flere henvendelser fra personer som ønsker å hjelpe ukrainere i Polen, blant annet ved å reise til Polen og hente flyktninger til Norge med buss. Selv om hensikten er god, så kan transport av mennesker uten riktige dokumenter for lovlig innreise regnes som menneskesmugling, som er straffbart.»⁸ I stedet oppfordret de alle som ville hjelpe til å kontakte hjelpeorganisasjoner og spørre dem hvordan man best kunne bidra. Også justisminister Emilie Enger Mehl og statsminister Jonas Gahr Støre var ute med liknende advarsler og oppfordringer.

Den uorganiserte innsatsen viste seg også farlig for flyktningene. Menneskesmuglere og andre med alt annet enn gode intensjoner utnyttet situasjonen og blandet seg med andre frivillige som hadde et oppriktig ønske om å hjelpe. Det viste seg at å få organisert hjelpearbeidet var avgjørende for å kunne gi god hjelp.

Etterhvert ble også forventningen til dugnadsinnsats flyttet over fra den enkelte og til styresmaktene. «En enorm dugnad» skrev norsk-polske Leiv Igor Devold i en kronikk i Dagsavisen 23.3.2022 om innsatsen som ble gjort for flyktningene i Polen.⁹ «Om Norge ikke skal basere seg på frivillig innsats må staten nå stille opp på en bedre måte.» Det ble av flere oppfattet som en sendrektighet av regjeringen at hjelpearbeidet gikk for sakte og var for smått, og en stor utålmodighet kom til uttrykk.

Krigsutbruddet i Ukraina er en ekstrem situasjon, men reaksjonene det utløste viser hvilken kraft som bor i frivilligheten. Men denne kraften kan være uregjerlig og har både nytte av og behov for organisering. Dette synliggjør behovet for sterke organisasjoner, og at frivillighet har størst effekt når den settes i system og i større sammenhenger.

Reportasje fra NRK 17.mars 2022 som viser både folks vilje til innsats og regjeringens advarsel mot private initiativ.

Norge tar imot flyktninger og pasienter fra Ukraina – dugnad i Engerdal

Norge oppretter luftbro for ukrainske pasienter og henter flyktninger til landet. I Engerdal stiller alt fra skoleungdom til hytteeiere opp for å gjenåpne mottaket for ukrainere.

I første omgang har regjeringen bestemt at det skal hentes 2500 ukrainske flyktninger fra Moldova etter at landet har bedt norske myndigheter om hjelp. Det skal også hentes hit 550 ukrainere som trenger behandling til norske sykehus.

Advarer mot private initiativ

- Vi skal hente inntil 5250 flyktninger til Norge, sa justisminister Emilie Enger Mehl.

Hun sa det er viktig at flyktningene hentes i kontrollerte former og at kaos ikke må brukes til å utnytte sårbare mennesker.

⁸ <https://www.nettavisen.no/nyheter/innenriks/udi-presiserer-ikke-bare-a-hente-flyktninger-i-polen/s/12-95-3424251015>

⁹ <https://www.dagsavisen.no/debatt/2022/03/23/en-enorm-dugnad/>

KULTURFRIVILLIGHETENS SAMFUNNSOPPDRAG

Gjennomgangen om frivilligheten i det offentlige ordskiftet viser hvor sammensatt frivillig deltakelse er, og hvor ulikt det kan brukes i forskjellige situasjoner. Det viser også hvor sentral frivillig sektor er i det norske samfunnet, og hvilken kraft det kan utgjøre. I dette avsnittet skal vi gå nærmere inn på kulturfrivillighetens samfunnsoppdrag, med utgangspunkt i to rapporter som er kommet, en om sammenhengen mellom frivillig deltakelse og helse, og en om det frivillige musikklivets samfunnsoppdrag. Men først skal vi se på bakgrunnen for fritidsærklæringen.

FRITIDSÆRKLÆRINGEN

11. august i år ble en fornyet fritidsærklæring signert, som skal sikre alle barn og unge deltakelse i minst en fritidsaktivitet. I erklæringen heter det:

«Fritidsærklæringen bygger på FNs konvensjon om barnets rettigheter, herunder artikkel 31: Partene anerkjenner barnets rett til hvile og fritid og til å delta i lek og fritidsaktiviteter som passer for barnets alder og til fritt å delta i kulturliv og kunstnerisk virksomhet. Partene skal respektere og fremme barnets rett til fullt ut å delta i det kulturelle og kunstneriske liv og skal oppmuntre tilgangen til egnede og like muligheter for kulturelle, kunstneriske, rekreasjons- og fritidsaktiviteter. For å realisere dette må alle barn ha mulighet til å delta jevnlig i minst én organisert fritidsaktivitet sammen med andre.»¹⁰

Dette er et partssamarbeid mellom regjeringen, KS, frivilligheten og andre aktører. Kulturalliansen er med som en av partene, som en del av frivilligheten. Erklæringen fastslår barn og unges rett til deltakelse, og forplikter partene å legge til rette for deltakelse. En stor del av norsk kulturliv er organisert gjennom kulturfrivilligheten. Det vil si at kulturfrivillighetens eksistens, at tilbudet finnes, i seg selv er avgjørende for å kunne oppfylle denne forpliktelsen.

Fritidsærklæringen er både en anerkjennelse av kulturaktiviteters betydning for barn og unge, men også av kulturfrivilligheten som tilbyr av dette. Det gir kulturfrivilligheten et betydelig samfunnsoppdrag som tilrettelegger av et bredt aktivitetstilbud over hele landet.

FRIVILLIGHET OG FOLKEHELSE

I 2016 kom det et notat fra Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor, skrevet av Audun Fladmoe og Bjarte Folkestad med tittelen «Frivillighet og folkehelse – en kunnskapsgjennomgang.»¹¹ Her oppsummerer de norsk og internasjonal forskning om sammenhengen mellom organisasjonsliv, livskvalitet og helse. De viser til den anerkjente amerikanske frivillighetsforskeren John Wilson som peker på fire mulige (positive) virkninger av å delta i frivillig arbeid (Wilson, 2000):

- medborgerskap (frivillige er mer politisk aktive og tillitsfulle enn ikke-frivillige)
- sosial adferd (deltagelse i frivillig arbeid kan hindre særlig unge fra å havne i «trøbbel»)
- sosioøkonomi (gjennom frivillighet knytter man kontakter og oppnår kunnskap som styrker ens posisjon på arbeidsmarkedet)
- helse og livskvalitet.

¹⁰<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/vil-sikre-minst-en-organisert-fritidsaktivitet-for-alle-barn/id2924047/>

¹¹ Fladmoe og Folkestad 2016: Frivillighet og folkehelse. En kunnskapsgjennomgang. Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor. Bergen/Oslo
https://www.samfunnsforskning.no/sivilsamfunn/publikasjoner/notater/notat_02_2016_v4.pdf

Notatet ser særlig på frivillighetens betydning for personer og grupper med svake sosiale nettverk, som eldre, arbeidsledige og uføre, og funnene viser at de som deltar i frivillighet har bedre sosiale nettverk. Men, det er altså sosiale nettverk, og fortrinnsvis robuste sosiale nettverk, som er trukket frem som viktig for livskvalitet og helse. Fladmoe og Folkestad skriver at det ut fra det som finnes av forskning er vanskelig å trekke en klar konklusjon om frivillighetens betydning for folks helse. «Med andre ord framstår det som uklart om den viktigste forklaringen på en positiv sammenheng mellom frivillighet og folkehelse først og fremst skyldes aktiviteten, eller om det først og fremst skyldes at frivillig sektor tiltrekker seg personer som i utgangspunktet har god helse.»

Frivillig innsats- undersøkelsen i Norge viser også at dette er et dilemma, der unge ofte begrunner manglende deltakelse med svake nettverk, mens eldre oftest begrunner manglende deltakelse med helseproblemer. Samtidig er ikke helseproblemer forbeholdt eldre; allerede fra 30-årsalderen svarer mer enn 20 prosent av dem som ikke deltar at helseproblemer er en viktig barriere (Wollebæk et al., 2015: 73-79). Middeldrende peker på sin side oftere på manglende tid.

Fladmoe og Folkestad skriver at det i flere undersøkelser er påvist positive sammenhenger mellom helse og livskvalitet og deltakelse i frivillige aktiviteter. Det er et metodisk problem i forskningen som gjør det vanskelig å fastslå årsaken til denne sammenhengen. Det metodiske problemet til tross, såer Steinar Krokstad, professor i sosialmedisin ved NTNU, ikke i tvil om helseeffekten av å være aktiv. Med tre enkle regler: gjør noe aktivt, gjør noe sammen og gjør noe meningsfylt, så oppsummerer han grunnleggende forutsetninger for god helse og livskvalitet. Dette sammenfaller med kjennetegn på kulturfrivilligheten. Slik kan vi si at det å være aktiv i kulturfrivilligheten bidrar til god folkehelse, selv om det ikke er en forutsetning. Dette synliggjør også behovet for at kulturfrivilligheten tilrettelegges for de som av ulike grunner opplever ulike hindringer for deltakelse, og som har særlig nytte av å være med.

Steinar Krokstads tre grunnregler for god helse og livskvalitet.

Hodebra.

+ abc

<h2 style="font-size: 2em; margin: 0;">A</h2> <p style="margin: 5px 0;">Gjør noe aktivt</p> <p style="margin: 5px 0; color: #4F81BD;">ACT</p> <p style="margin: 5px 0; font-size: 0.9em;">Hvis du holder deg aktiv, vil du føle deg gladere. Det blir også lettere å håndtere hverdagens utfordringer. Det er viktig å ha en plan for dagen og uka, med gjøremål du liker. Å være i aktivitet er Hodebra!</p>	<h2 style="font-size: 2em; margin: 0;">B</h2> <p style="margin: 5px 0;">Gjør noe sammen</p> <p style="margin: 5px 0; color: #4F81BD;">BELONG</p> <p style="margin: 5px 0; font-size: 0.9em;">Når du er med på sosiale aktiviteter og bygger gode relasjoner til andre, så gir det en følelse av å høre til. Å være en del av fellesskapet gir støtte i hverdagen. Å engasjere seg sosialt er Hodebra!</p>	<h2 style="font-size: 2em; margin: 0;">C</h2> <p style="margin: 5px 0;">Gjør noe meningsfylt</p> <p style="margin: 5px 0; color: #4F81BD;">COMMIT</p> <p style="margin: 5px 0; font-size: 0.9em;">Å jobbe for en god sak gir noe å brenne for og være stolt av. Å hjelpe andre gir taknemlighet og livsglede. Å gjøre noe meningsfylt er Hodebra!</p>
---	---	---

NTNU

KULTURFRIVILLIGHETENS SAMFUNNSØKONOMISKE GEVINSTER

På oppdrag fra Norsk musikkråd har Haakon Riekeses, Stine Mari Godeseth og Mari Brekke Holden fra Vista analyse utarbeidet rapporten «Musikk i kroner og ører. Samfunnsøkonomiske gevinster ved det frivillige musikklivet» som kom i 2021.¹² Rapporten konkluderer med at i tillegg til musikkfrivillighetens betydning som en integrert og betydelig faktor i et større og sammensatt musikkfelt, har aktivitet og deltakelse stor samfunnsøkonomisk nytte som følge av at deltakelse i kulturfrivilligheten knyttes til bedre fysisk og mental helse, økt arbeidsdeltakelse, lavere sykefravær, bedre læringsutbytte og mindre problemadferd hos ungdom.

Dette er en noe mer positiv tolkning enn Fladmoe og Folkestad hadde i sin rapport fra 2016. Men ser vi disse to undersøkelsene i sammenheng, er det helt klart at deltakere i frivillig aktivitet samlet sett vurderes å ha bedre opplevd livskvalitet, større samfunnsdeltakelse og bedre sosiale nettverk enn de som ikke deltar i frivillig aktivitet. Når vi samtidig vet fra Enjolras og Strømsnes rapport fra 2018 at antall deltakere i frivillig aktivitet går ned, men tidsbruken holder seg stabil, vil det som et verste-fall-scenario kunne utvikle seg et klaseskille mellom frivillig aktive og inaktive. For å oppfylle sitt samfunnsansvar, og motvirke et økende skille mellom aktive og inaktive, er det helt avgjørende at kulturfrivilligheten har et bredt og tilgjengelig tilbud.

Kulturfrivilligheten og organisasjonene har både faglige interesseområder som må ivaretas, som f.eks. kunnskapsformidler, utvikler og interessepolitisk arbeid. Samtidig som det må legges til rette for inkludering og deltaking.

¹² <https://www.vista-analyse.no/no/publikasjoner/musikk-i-kroner-og-orer-samfunnsokonomiske-gevinster-ved-det-frivillige-musikklivet/>

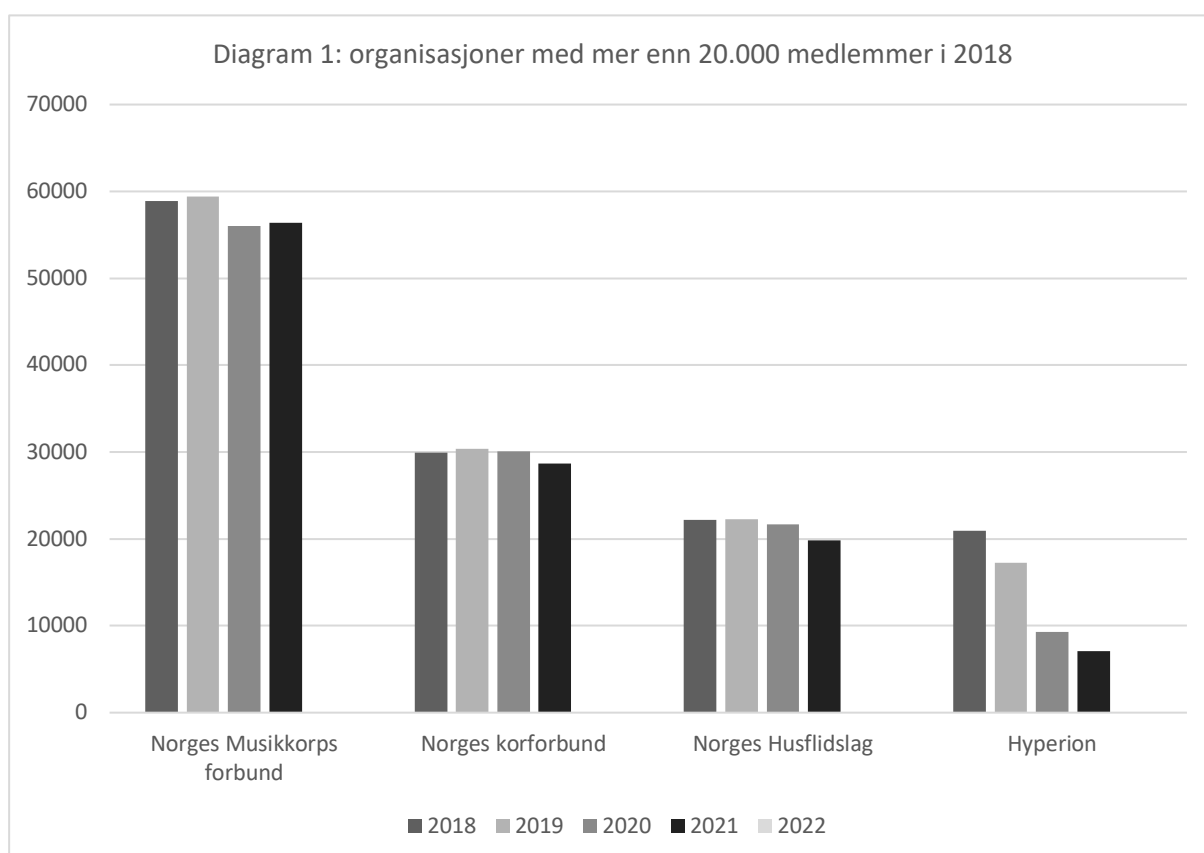
PANDEMIENS KONSEKVENSER FOR KULTURFRIVILLIGHETEN

Daniel Arneen og Karl Henrik Siveind har for Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor utarbeidet en rapport om frivilligheten under koronakrisen.¹³ Her slår de fast at pandemien har synliggjort de frivillige organisasjonenes viktige rolle i møte med store samfunnskriser, men også vist at frivilligheten kan være sårbar. Mer enn 70% av de spurte organisasjonene hadde avlyst øvinger og trenginger. Over 80% hadde også måttet avlyse inntektsgivende aktiviteter. To år med mer eller mindre fravær av normal aktivitet har naturlig nok fått store konsekvenser for kulturfrivilligheten. Her skal vi først se på endring i organisasjonenes medlemstall, og deretter aktiviteten i studieforbundene.

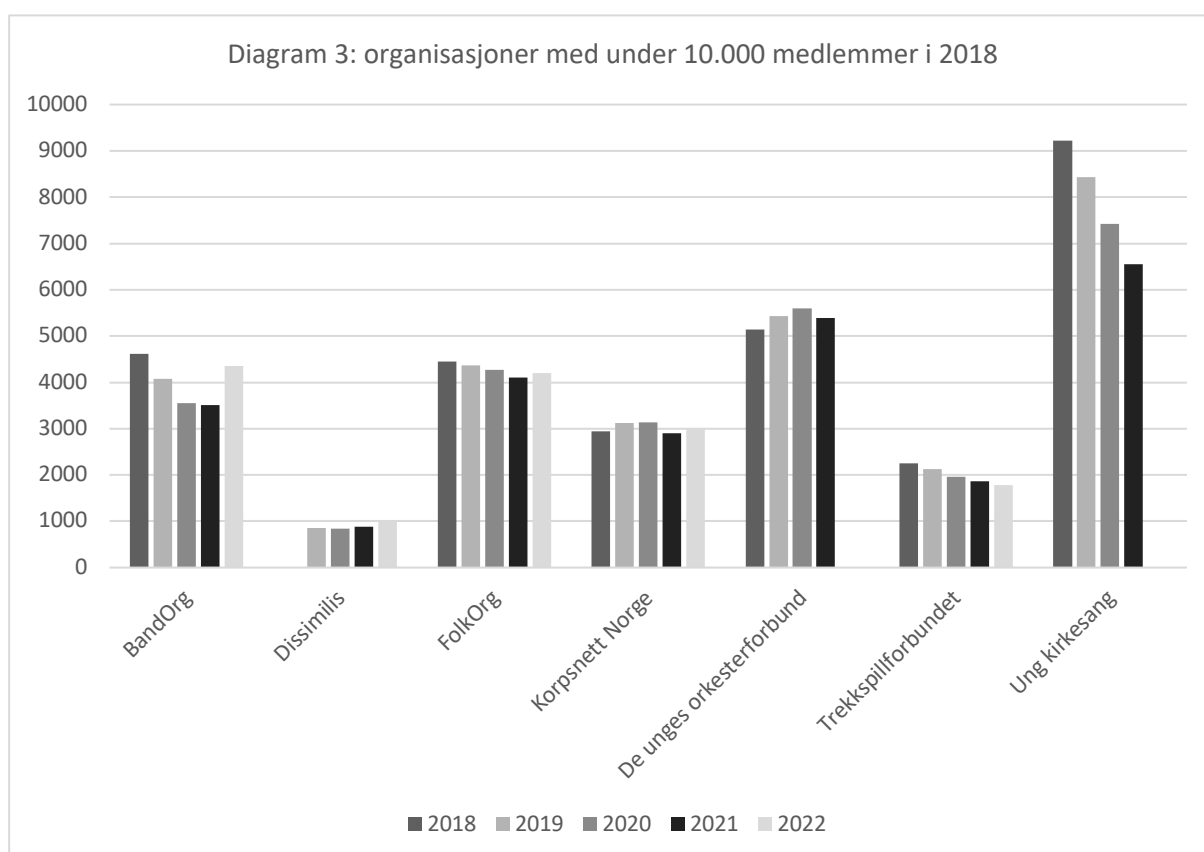
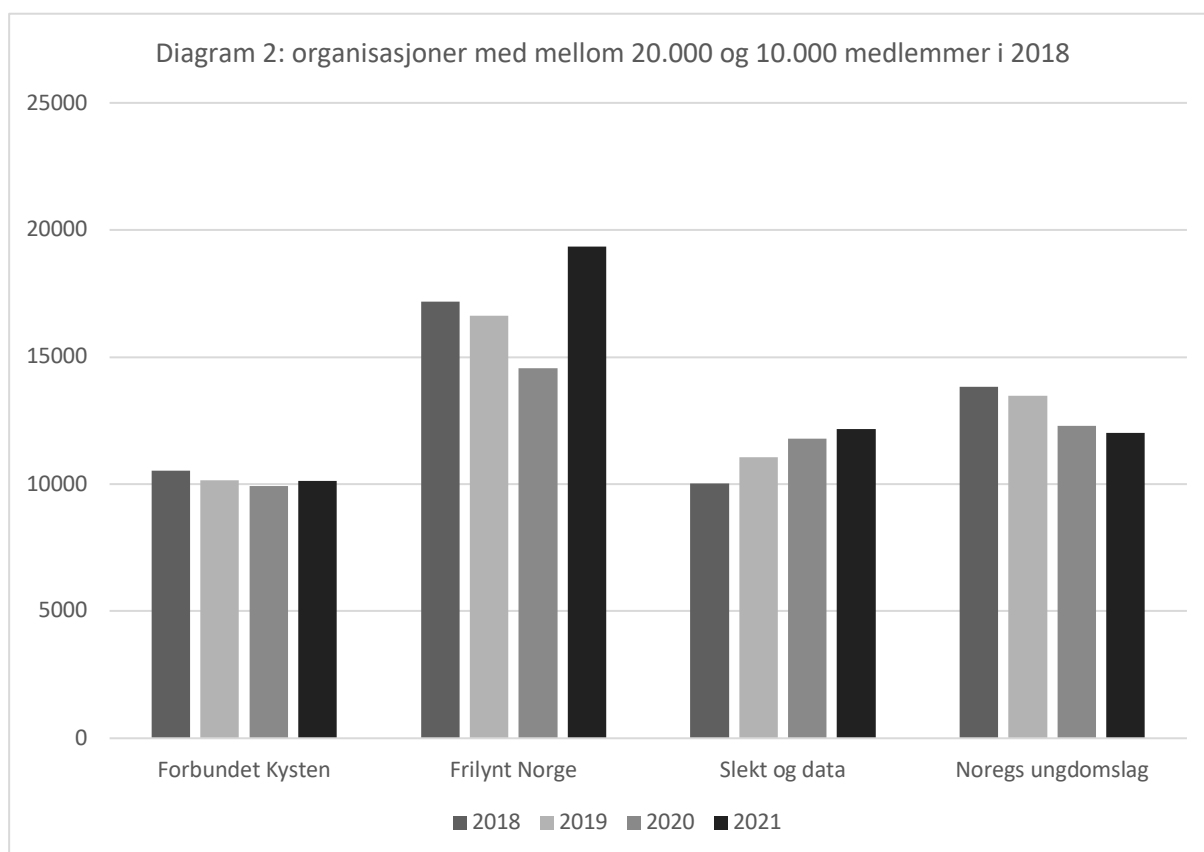
MEDLEMSTALL

Tilstandsrapporten fra 2018 slo fast at Kulturfrivilligheten hadde mange og aktive medlemmer, men også at forholdet mellom medlemstall og aktivitet var i endring. Når aktiviteten ble mer eller mindre innstilt i to år under pandemien, fikk det også konsekvenser for organisasjonenes medlemstall. Vi har sett på tall fra 2018 og fram til 2022. Organisasjonen har noe ulike måter å telle medlemmer på, og for de fleste er tallene for 2022 kun foreløpige tall. Tabellene under gir likevel et godt bilde på utviklingen disse årene.

Med individuelle forskjeller var det for det store flertallet små endringer i medlemsmassen fra 2018 til 2019, og for flertallet en betydelig nedgang fra 2019 og til 2020. Så flater kurven ut fram mot 2021 og 2022, og flere av organisasjonene har også hatt vekst.

¹³ <https://www.samfunnsforskning.no/sivilsamfunn/aktuelt/nyheter/slik-har-koronakrisen-pavirket-frivilligheten.html>

Medlemstallet gikk drastisk ned i pandemien, det var i 2021 10,4% lavere medlemstall enn i 2018. Til sammenlikning var nedgangen fra 2018 til 2019, altså året før pandemien, på 1,8%. Det kan se ut som om organisasjoner som hadde medlemsvekst før pandemien, registrerer den store korona-effekten først i 2021. Dette er i motsetning til de organisasjonene som hadde nedgang før pandemien, der flere registrerer et større fall allerede i 2020. Det kan være lett å tenke seg at en negativ tendens raskt blir forsterket av nedstenging, og at de organisasjonene i utgangspunktet var mer sårbare. For de med en positiv utvikling i medlemstall før nedstenging, ser det ut til først og fremst å være pandemiens varighet som har vært utfordrende.

Enjolras og Strømsnes pekte i 2018 på at vi har en løsere tilknytning til organisasjonene enn før, at lojaliteten er mindre og at det er enklere å melde seg ut. Hyperions store fall kan se ut til å være et resultat av dette, som en ung organisasjon med relativt ung medlemsmasse. Den eneste organisasjonen som har rapportert om jevn medlemsvekst i perioden, er slekt og data. At de ikke hadde samme negative effekt av pandemien, kan kanskje forklares med at slektsforskning også er en digital aktivitet som ikke ble like sterkt påvirket av nedstenging.

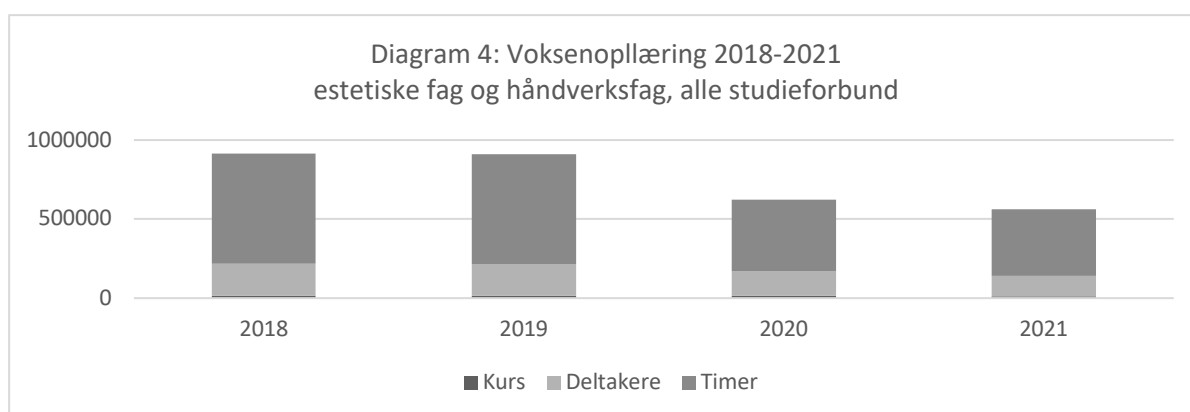
Som det var påpekt av Enjolras og Strømsnes er nedgang i medlemstall særlig stor i områder der folkebevegelsene historisk har vært sterke. Det kan vi bl.a. se hos Noregs Ungdomslag. De hadde nedgang før pandemien, fikk en større nedgang tidlig i pandemien, men tallene fra 2021 viser en noe mindre nedgang.

Andre organisasjoner viser en vekst i 2021 og i foreløpige tall i 2022, men bare et lite fåtall har medlemstall i 2021 som er større enn det de hadde ved inngangen til pandemien. Det er for tidlig å si noe om den langvarige effekten, men at pandemien fikk store konsekvenser for medlemstallene og at det fortsatt preger organisasjonene, er sikkert.

VOKSENOPPLÆRING

Mye av aktiviteten i medlemsorganisasjonene er organisert som voksenopplæring. Denne statistikken er samlet hos SSB og gir et godt innblikk i aktiviteten.¹⁴ Fordi medlemsorganisasjoner av og til melder seg inn og ut av studieforbund, er ikke tallene alltid helt sammenliknbare.

I tilstandsrapporten fra 2018 var det tatt utgangspunkt i estetiske fag og håndverksfag i alle studieforbund. I 2018 utgjorde det 17 026 kurs, 199 321 deltakere og 696 659 undervisningstimer. Tilsvarende tall i 2021 er 11 675 kurs, 129 570 deltakere og 420 102 kurstimer. Det er en nedgang på henholdsvis 31,4%, 35% og 39,7%.

¹⁴ <https://www.ssb.no/utdanning/voksenopplaering/statistikk/studieforbundenes-opplaeringsvirksomhet>

At 1/3 del av aktiviteten forsvinner på kort tid, er dramatisk, men også en naturlig konsekvens av nedstenging. Å fastslå nedgangen i seg selv er derfor ikke det viktigste, men å følge utviklingen framover. Jeg vil peke på tre tendenser som kan være med å avgjøre både hvordan det går, og hvor fort det går:

Det første jeg vil peke på er selve statistikken. At det kom et kraftig fall fra 2019 til 2020 er som forventet, utfordringen er at dette fortsatte inn i 2021. I pandemiens andre år var samfunnet mer åpent, det var bedre tilrettelagt for ulike alternative undervisningsformer og man hadde allerede prøvd ut nye metoder i 2020. Likevel fortsetter aktiviteten å gå ned. Det kan skyldes en viss tretthet og slitasje hos både arrangører og deltakere. Usikkerheten, stadige avlysninger og midlertidige alternativer og merarbeid for å sikre smittevern kan være en medvirkende årsak til at man ikke kom så raskt tilbake. Heldigvis viser foreløpige rapporter fra 2022, at tallene er langt mer positive.

Det andre er sammenhengen mellom utviklingen i medlemstall og aktivitet. Nedgangen i medlemstall er langt mindre enn for aktiviteten, og her er det også positive tendenser å spore. Medlemmene kan utgjøre et ønske om deltakelse, og et potensiale for aktivitet. Fordi medlemstallet også er gått ned, er det grunn til å tro at det vil ta lenger tid før aktivitetsnivået er tilbake på nivå med før pandemien. Men fordi medlemstallet viser en mindre nedgang, er det grunn til å forvente at aktiviteten vil ta seg opp igjen, selv om det kan ta tid å komme helt tilbake.

Det tredje og siste jeg vil peke på, er rapporter som nå kommer fra andre deler av kulturfeltet, nemlig publikumstall. Over hele landet, og både for mindre aktører og større institusjoner kommer det bekymringsmeldinger om publikum som uteblir.

Levende kultur på gang igjen i Follo, men hvor er publikum?

PYSJAMASGJENGEN: Scenario inviterer til en underholdende og velsmurt musikaloppsetting i Kolben. Her er det tidsstudiemannen (Tobias Løyning) som koser seg med sydamene i 'The Pyjama Game'. Det er fremdeles mulig å få med seg oppsettingen, som spilles til og med 25. mars. Foto: OLE KJELDSBERG ENDRESEN

Dette avisutklippet er hentet fra Østlandets blad 17. mars i år, og er bare en av mange slike tilsvarende oppslag. Mye tyder på at det opparbeidede publikumsgrunnlaget fra før pandemien ikke er så lett å få tilbake i salen.

Dersom det stemmer at deltakerne i kulturfrivilligheten har fått et løsere forhold til organisasjonene, at de er mer som konsumenter, er det også mer naturlig å sammenlikne dem med publikum enn med medlemstall. I så fall tyder dette på at det kan ta lang tid å få opp igjen aktiviteten.

Samlet sett gir dette ingen fasit for utviklingen. Det viser et potensiale for å komme tilbake, men det vil ta tid og være krevende. Når mange organisasjoner i tillegg har gjort en stor ekstra innsats for å holde aktiviteten i gang gjennom pandemien, vil det kunne oppleves som en svært bratt motbakke som venter.

RAMMEVILKÅR

Kulturfrivillighetens rammevilkår har vært sentral i Kulturalliansens arbeid, og som det ble pekt på allerede i tilstandsrapporten 2018, har tilgang på egnede lokaler vært en utfordring. I 2020 ble det også utarbeidet en rapport om statlige støtteordninger.

EGNEDE LOKALER

I utkast til rapporten Rom for kultur utarbeidet for Kulturalliansen i år, er det gjort en kartlegging av kulturlokaler i 25 kommuner. Hovedkonklusjonene fra kartleggingen i denne rapporten er:

- De fleste lagene har øving og framføring i kommunale og organisasjonseide bygg
- 76 % av musikk-øvelsene foregår i lokaler som ikke er egnet akustisk
- Det er for liten kompetanse og bevissthet i lagene når det gjelder hva som gir rommene akustikk tilpasset deres aktivitet
- De fleste korpene, samt mange band, øver i skolebygg
- En tredjedel av alle kor øver i kirker, og enda flere holder konsertene sine der
- Grendehus er arena for mange teatre, band og danse-aktiviteter
- 49,2 prosent av lokalene som lagene øver i, er tilrettelagt for personer med nedsatt funksjonsevne
- Aktivitetene har ikke tilstrekkelig tilgang til lager
- Det er stort behov for oppgradering av organisasjonseide bygg
- Det er stort behov for brede kartlegginger i flere kommuner
- Flere bygg er tilgjengelig enn det den første pilot-rapporten viste

På oppdrag fra Norsk kulturforum, Fagforbundet og Kulturrom har Kristine Persdatter Miland utarbeidet et notat som stiller spørsmålet «Er det rom for kultur i norske kommuner?».¹⁵ Rapporten har samlet informasjon om bruken av, og behovet for, kulturlokaler i 17 norske kommuner, basert på kvalitative intervju med kultursjefene i kommunen. Kulturhus, skoler, samfunnshus, kulturskolen, kino og bibliotek er lokalene som nevnes mest. Det er stor variasjon i egnetheten for kultur i ulike typer lokaler, og det er også utfordringer knyttet til geografisk og prismessig tilgjengelighet. Flere av kultursjefene sier det er vanskelig å konkurrere med idretten og andre kommunale områder for midler til bygging eller oppgradering av kulturarenaer. På den andre siden er det også eksempler på vellykkede samarbeid med kulturlivet og kommunepolitikere.

Miland avslutter rapporten med tre betraktninger:

- En av faktorene som styrer tilgangen til egnede kulturlokaler i norske kommuner er politisk vilje.
- Flere kultursjefer etterspør sterkere og mer synlige temmer fra frivilligheten
- Tilgang på lokaler handler om prioritering

Dette understreker den store variasjonen som er i norske kommuner i tilgangen på egnede lokaler, og hvor tilfeldig det kan være. Men det viser også et stort potensial for et bedre samarbeid for å få på plass bedre løsninger og mer egnede lokaler.

¹⁵ Miland, Kristine Persdatter: Er det rom for kultur i norske kommuner? TF-notat nr. 8/2002, Telemaksforskning

ØKONOMI OG STØTTEORDNINGER

Selv om frivilligheten de siste årene er blitt mer markedstilpasset og økonomisk likner mer på næringsaktører, har den fortsatt klare økonomiske trekk. Økonomisk skal ikke forveksles med uøkonomisk, men viser at frivilligheten også styres av ressurser og mekanismer som ikke uten videre forholder seg til eller kan omsettes til penger. Økonomi vil alltid være en forutsetning for drift og aktivitet, men i tillegg er folks vilje til å bruke av egen fritid, engasjement og ønske om å bidra og opplevd lojalitet til et felleskap viktig.

Det er for eksempel slik at folks bedrede privatøkonomi har ført til at vi heller kjøper dyrere fritidstilbud/aktiviteter, for å unngå forpliktelser og dermed får mer tid til å gjøre mer. Dette ser vi igjen som en dreining der mer av fritiden har blitt brukt hos kommersielle tilbydere og på reiser o.l., og mindre tid i frivilligheten. Når vi nå ser at folks økonomi blir dårligere, vil det også bety et større behov for å prioritere bruken av egen fritid annerledes.

Igen ser vi et eksempel på at frivilligheten har et viktig samfunnsoppdrag, men for å lykkes med det, er det en forutsetning at aktiviteten og tilbudet finnes. Med en kulturfrivillighet hardt rammet av pandemi og nedstenging, er rammevilkår og økonomi viktig for å gjøre veien tilbake så enkel som mulig.

I 2020 utarbeidet Kulturalliansen en rapport om statlige støtteordninger. Hovedkonklusjoner fra denne rapporten er:

- Det finnes ingen felles begrunnelse eller målsetting for tilskudd til kulturfrivilligheten, men et utall ulike støtteordninger
- Ordningene er stort sett begrunnet i fag og aktivitet, ikke i eksistens
- Tilskudd til den demokratisk oppbygde kulturfrivilligheten følger ikke prisvekst eller økning til kulturfeltet forøvrig, og flere ordninger opplever nedgang
- Ordningene er uforutsigbare og lite fleksible, og avhengig av politisk vilje og årlige budsjettvedtak
- Driftstilskudd blir styrt av politisk vilje, ikke organisasjonenes aktivitet eller oppgaver
- Det er stor mangel på samordning mellom de ulike støtteordningene

Det har, både fra frivilligheten og fra det offentlige vært pekt på ønsker om å redusere byråkrati og tidsbruk i arbeidet med fordeling av tilskudd. Her gjenstår det fortsatt et stort arbeid både i den enkelte ordningen og i samordning mellom de ulike ordningene. Når frivillighetens sårbarhet er synliggjort, er det også viktig å understreke behovet for en mer stabil basisfinansiering som gjør det enklere å komme seg gjennom ulike utfordringer og sikre en kontinuitet i det viktigste arbeidet, nemlig å sørge for at tilbudet finnes.

KULTURFRIVILLIGHETEN ETTER PANDEMIEN

Det er ikke til å legge skjul på at kulturfrivilligheten er blitt satt betydelig tilbake under pandemien, og at det ser ut til å ta lang tid før man er tilbake på samme nivå som før pandemien. Med et felt som var i endring også før nedstenging, er det ikke grunn til å tro at alle aktiviteter og organisasjoner vil komme tilbake der de var. Målet bør heller ikke være å skru tiden til bake, men at et samlet felt klarer å komme styrket tilbake.

Rapporten har synliggjort kulturfrivillighetens rolle i Frivillighetens års viktigste satsinger, både med muligheter og utfordringer for å lykkes:

- Få flere med
- Fjerne barrierer for deltakelse
- Øke kunnskapen om frivillig sektor

Det er stor enighet om frivillighetens betydning for samfunnet, og viktigheten av en aktiv og tilgjengelig kulturfrivillighet. Men det har også vært viktig å peke på den sårbarheten som kom til uttrykk gjennom pandemien, og de betydelige utfordringene man står i etter den. Samtidig står vi overfor nye utfordringer med krig i Europa, energikrise og resesjon. Det vil være helt avgjørende for både enkeltpersoner, samfunnet og frivilligheten, om frivilligheten svekkes ytterligere, eller blir en sentral del av hvordan vi møter disse og fremtidige kriser.

I denne rapporten har vi pekt på:

- Pandemien fikk store konsekvenser for medlemstall og aktivitet i kulturfrivilligheten, og det kan ta lang tid å komme tilbake til samme nivå som før pandemien.
- Dugnad og frivillighet brukes retorisk av myndighetene for å få folk med på endring og ekstra innsats for fellesskapet.
- Gjennom tiltak som frivillighetens år og fritidsærkæringen slår man fast frivillighetens samfunnsoppdrag, og viser betydningen av at tilbudet finnes.
- Frivillig innsats utgjør en enorm kraft, men har både nytte av og behov for organisering.
- Det er av stor betydning for folkehelsen at frivilligheten styrkes i arbeidet med å inkludere de som opplever ulike barrierer for deltakelse.
- Frivilligheten er viktig i møte med nye samfunnsutfordringer, men for å sikre at tilbudet finnes når det trengs som mest, er frivilligheten avhengig av gode og forutsigbare rammevilkår.

KULTURALLIANSENS MEDLEMMER

Arkivforbundet	120 arkiver
Norges Kulturvernforbund	260000 med 31 medl.org
Kristelig studieforbund	Paraply 84 medlemsorg
Musikkens studieforbund	Paraply 35 medl
Norsk musikkråd	paraply 43 medlemsorg
Studieforbundet AOF Norge	36 medl Paraply
Studieforbundet kultur og tradisjon	Paraply 45 medl
Voksenopplæringsforbundet	12 medl paraply
4H Norge	9739medl 475 lag
AKKS Norge	1738 medl 95 lag
BandOrg	3500 medl 900 band
De Unges Orkesterforbund	5200 medl 174 lag
Dissimilis Norge	1018 medl 96 lag
Folkeakademienes Landsforbund	3100
FolkOrg	4000 medl 150 lag 4 arrang
Forbundet KYSTEN	10059 medl 184 lag og foreninger
Frilynt Norge	19355 medl 160 lag
Korpsnett Norge	3000 medl
Noregs Ungdomslag	11869 medl 286 lokallag
Norges Husflidslag	20000 medl 350 lag
Norges KFUK-KFUM	15000 medl
Norges kirkesangforbund	52 kor
Norges Korforbund	28640 medl 1048 kor
Norges Musikkorps Forbund	56385 medl 1590 korps
Norsk Amatørteaterforbund NATF	3734 medl 120 grupper
Norsk Bluesunion	5808 medl i 67 klubber
Norsk jazzforum	83 klubber
Norsk sangerforum	11000
Norsk Viseforum	2500
Norske Symfoni-Orkestres Landsforbund - NASOL	2200 medl 57 orkestere
Norske Trekkspilleres Landsforbund	1625 medlemmer 151 klubber
Slekt og Data	11000 medl 49 lokallag
Ung kirkesang	6546 medl 241 lag
Hyperion	20000
JM Norway	Ikke medlemmer
Nettverk for regionale teaterråd	Ikke medlemmer
Ravn	Ikke medlemmer
Norske Kulturarrangører	466 arrangører

KULTURALLIANSEN

Kulturalliansen, Øvre Slottsgate 2b, 0157 Oslo, kultur@kulturalliansen.no
www.kulturalliansen.no